

OLTÓSY PÁL, AZ ÉRTÉKTEREMTŐ

ÉS A MEGGYFA SZIPKÁK URA

Schlosser Mátyás

Egy előkelő esztergomi úr a régi boldog békeidőkben Nápoly városában sétabotot kívánt vásárolni, amolyan hasznos szuvenírként. A kiválasztott olasz kereskedő igazi talján különlegességként adott el számára egy kiváló meggyfa sétapálcát. Ezek után az illető úr idehaza méltán kérkedett mások előtt az igényes külföldi szerzeményével. Egy ilyen alkalommal egy másik úr alaposan megvizsgálva a külföldi specialitást, az esztergomi Oltósy vállalat apró jelzését vélte felfedezni a bot anyagában... Ez a tanulságos történet ma is aktuális lehet, jó példa arra, hogy sokszor nem vagyunk tisztában azzal, milyen kincsekkel vagyunk körülvéve idehaza.

Oltósy Pál a hazai meggyfaipar alapító atyja volt, 1818-ban született Nagymartonban (németül Mattersburg, korábban Mattersdorf), ahol faesztergályos-szakmát tanult. Eredeti neve Lonnecker Pál volt, erről magyarosított 1882-ben. Szentgyörgymezőn 1836-ban, mint szegény, de elhivatott esztergályos telepedett le. Szentgyörgymező (németül Georgenfeld) jelenleg Esztergom városrésze. 1895-ig önálló Duna-parti mezővárosként létezett az Esztergomi járásban. Lakói leginkább mezőgazdaságból éltek, sokan közülük bortermelők voltak – a 19. század végén a lakosok nyolcvan százaléka élt földművelésből ezen a területen. A településrész máig erősen őrzi falusias hangulatát, amolyan falu a városban (ez egyáltalán nem pejoratív értelemben értendő), az mindenestre elmondható, hogy Oltósy idején ipari tevékenységnek

Az Oltósy-féle szipkagyár utódja a Fatömeccikk Ipari Vállalat lett, de mindenki továbbra is csak szipkagyárnak hívta az üzemet. (Régi Esztergom /dunailaci / Facebook-oldal)

nyoma sem volt ezen a helyen. Oltósy már kitanulva a megmunkálás fortélyait, az alapanyagként szolgáló meggyfavesszők termelése iránt kezdett nagyban érdeklődni. Emellett a meggyfa feldolgozására alapította telepét, ahol elsősorban szipkákat

és sétabotokat készített. Kezdetben a közeli „vad” meggyeseket bérelte ki az illetékesektől: a prímástól, a káptalantól és Esztergom királyi városától, a bajnai gróftól és még ki tudja, hány embertől. Az e területeken „nevelgetett” vesszőket

bocsátotta áruba, illetve dolgozta fel, de a meggyfatermelés ezen „primitív mondja” nem elégítette ki, mivel ismerte a kertészetiileg nevelt és a vad (szedett) vesszők közötti minőségkülönbséget. Így hát elkötelezte magát, hogy megismerje a természetés mikéntjét, még hozzá Ausztriában, ahol ezt magas szinten művelték. Megfogadta, hogy addig nem tér haza, amíg nem szerzi meg a „titkot”. Egészen Badenig jutott a kutatás során. Az elbeszélések szerint itt történt, hogy egy hatalmas 100 holdas meggyfatelepe közelébe, úgy gondolta, végre megtalálta „Mekkáját”. De az magas deszka-kerítéssel volt körülvéve, be pedig kérésre, könyörgésre sem engedték a gyanús, idegen látogatót. Furfanghoz folyamodott, még munkásnak is kínálkozott, de úgy sem fogadták be – őrizte az osztrák(német?) a kincset érő tudást. A legenda szerint egy holdvilágos éjjel a tudásvágytól fűtött Oltósy rászánta magát: kockáztatva, hogy rajtakapják, kését is hátra hagyta (hogy legalább tolvajnak ne nézzék felelősségre vonáskor) és a magas kerítésen át bemászott a kertbe. A vesszősorok között kúszva, mászva, figyelte ki a természetés módszereit. Ezt a kalandot többször megismételve, az őrszemeket szerencsésen elkerülve sikerült kiismernie a vesszőnevelés tudományát, és talán már akkor, képzeletében meg is fogant a magyar meggyfaipar fényes jövője. Az első kísérleteit „badeni szagosmeggy” csemeték ültetésével, majd metszésével 1842-től meg is tette. Ezek sikeresek lettek, így megfogant a hazai meggyfaipar... Hogy mi igaz mindebből, azt tán sose tudjuk meg, de az tény, hogy külföldi útját követően sok tekintetben javult a szentgyörgymezői szipkagyárban készült termékek minősége, elismertsége.

A szabadságharc idején Oltósy izgalmas kitérőt tett a katonai pályára irányába, honvédnek állt be – ne feledjük, ekkor még nem éppen magyarul csengő névvel rendelkezett és állítólag a nyelvet sem beszélte tökéletesen! Komárom ostromakor már, mint főhadnagy védte az erődöt. Híres volt bravúrja, mikor is Klapka tábornok Komáromból fontos és titkos levéllel Kossuth Lajoshoz küldte Debrecenbe. Oltósy a levelet (stílszerűen) a meggyfa sétabotjába rejtette és sok viszontagság között ugyan, de sikeresen eljutott Kossuthhoz – tettéért pedig századosi ranggal jutalmazták.

A Bach-korszakban a fentiek miatt sok üldöztetésnek volt kitéve, de ennek ellenére apránként újra virágzóvá tudta tenni a gyárát. Az új fellendülés egyfelől annak is köszönhető volt, hogy – valószínűleg külföldi kapcsolatait kamatoztatva – termelésének 80%-át exportálta. Ez fantasztikus teljesítmény volt, abban az időben különösen. A kiváló gazdasági eredmények a cég bővítését tették lehetővé. Oltósy Pál Ferenc nevű fiára bízta az esztergomi meggyfatelepet és az üzemet. Oltósy Ferenc ugyancsak rutinos szakember volt már ekkor, hiszen már elmondhatta, hogy húsz éve dolgozik a szipkagyárban. A megtermelt meggyfából sétabotokat, szivar- és cigarettaszipkákat (amelyből volt férfiaknak és nőknek készült változat egyaránt), pipatömőt, meggyfa pálcát, esernyőnyelet és síbotot is készítettek. Szintén ennek az időszaknak a hozadéka volt, hogy Oltósyék Bécsben exportraktárt nyitottak, ezt a részleget Pál másik fia, Lajos vezette. (Oltósy Pál harmadik gyermekét Paulinnak hívták.) A sikereken felbátorodva több európai városban, így Koppenhágában, Szentpétervárott, Varsóban, Konsztantinápolyban, Madridban, Párizsban, Londonban, Liverpoolban volt

Oltósy Pál esztergályosmester és gyümölcskertész az 1850-es években pipagyártó üzemet alapít Esztergomban, mellyel nemzetközi hírnevet szerez. (arcanum.hu)

képviselőtük, bizományosi raktárak, sőt az öreg kontinens meghódítása után New York, Philadelphia, San Francisco és Cleveland is felkerült Oltósyék térképére, ezekben az amerikai nagyvárosokban is rendelkeztek raktárakkal, vagy legalább utazó ügynökkel. Az Oltósy Pál és Fiai cég termékeinek minősége igen elismertté vált. Fénykorában így egész Európában és az amerikai kontinensen is adott el termékeiből, komoly konkurenciát, és fejlődést okozva a badeniaknak. Készítményeik első osztályú kivitelezése, tartóssága arra sarkallta a tulajdonosokat, hogy hazai és nemzetközi ipari kiállításokon is részt vegyenek, ennek eredménye számos díj elnyerése lett. Esztergomban 1863-ban és 1869-ben, Budapesten 1871-ben és 1885-ben, Londonban 1889-ben, Bostonban 1881-ben, Antwerpenben 1885-ben kaptak magas rangú elismerést termékeikért. Oltósy Pált 1885-ben

Oltósy Pál emléktáblája Esztergomban, Szentgyörgymező városrészben, ahol díszpolgárrá választották. (Wikipédia)

Ferenc József-renddel tüntették ki, ami a korábbi, már említett, a szabadságharcban végzett katonai teljesítménye fényében különösen ironikus eredmény.

A céget fia, majd unokája vitte tovább, míg végül az Oltósy Szipkagyár a második világháború utáni kényszerű államosítás nyomán 1951-ben átalakult és Esztergomi Fatömegcikk Ipari Vállalat néven termelt tovább. Ennek a cégnek a jogutódja lett először az Esztergomi Építőipari Ktsz., majd az Esztergomi Kályhagyár Faipari Üzeme. Mindvégig a városiak csak szipkagyárnak hívták az üzemet, bár az említett eszközt már rég nem készítették, helyét a gyúrótábla, a nyújtófa, a derelyeszaggató, a fagyöngy függöny, a tv-láb és más hasonló kevésbé nemes, ugyanakkor nagy tömegben eladható termék vette át. A '90-es években történt privatizáció után ez a vállalat is magánkézbe került. Később ettől az új magántulajdonostól bérelte a Fa-Míves Kft. a telephelyet és tovább foglalkoztatta az alkalmazottakat. (A Fa-Míves Kft.-t szüleim alapították: Schlosser Attila Iván építész

és felesége Schlosserné Erika, 1994-ben.) A kft. a bérelt gépeket 1996-ban megvásárolta, végül saját telephelyre költözött, ahol a mai napig működik, a legöregebb berendezés egy, a '20-as évekből származó Kirchner szalagfűrész, mely ma is működőképes, sejtésem szerint még Oltósy Pál unokája, Rezső idején helyezték üzembe.

Oltósy Pál 1894-ben hunyt el és az övéi között, a szentgyörgymezei temetőben nyugszik. Esztergomban emléktábla hirdeti a lakhelyét, valamint utca őrzi nevét. A szentgyörgymezei képviselő-testület 1893. június elsején örökös díszpolgárává választotta, az érvelés között ez állt: „mert városunknak hírt, nevet, dicsőséget szerzett és száz embernek éveken át kenyeret biztosított”.

DE MILYEN MEGGYFÁRÓL IS VAN SZÓ?

A sajmeggy (Prunus mahaleb) ma már mellőzött, sőt, inkább elfelejtett fafajunk. Gazdasági jelentősége eltűnt, nem védett, és még csak jelölőfajként sem használják az

erdészek. Erdeinkben jellemzően cserjetermetű példányai akadnak, ugyanakkor Budapest belterületének hegyvidéki részein néhány 10–12 m magas, 20–25 cm átmérőjű „matuzsálem” is megtalálható.

Elnevezései az egyes tulajdonságairól és felhasználási lehetőségeiről árulkodnak, ennek megfelelően számtalan helyi, népi neve alakult ki ennek a varázslatos növénynek. Például törökmeggy, mahaleb meggy, szagos meggy, parfümcseresznye, Szent Luca meggy, sziklai meggy, vagy éppen a pipaszármeggy, badeni meggy. A sajmeggy angol, spanyol, portugál és francia neve magyarra fordítva a Szent Luca meggy, amely a Franciaországban található Saint Lucie nevű kolostor nevéből származik. A minorita rend szerzetesei a 17. században kegytárgyakat és egyéb díszes használati tárgyat faragtak a kolostor környékén fellelhető sajmeggyből. Mi is az, hogy saj? Az 1862-ben kiadott Czuczor–Fogarasi-féle Magyar nyelv szótára szerint a „csípős, metszős ízű testeket ízlelő száznak, ínynek, nyelvnek csemcsegését utánozza a sa vagy so, melyből,

Badeni meggyfa (Prunus mahaleb). Fehér szíjácsának, de különösen kérgének friss állapotában kellemetlen, de később kumarintól vagy más illóolajtól származó kellemes illata van. (botanische-spaziergaenge.at)

saj, sajmeggy, [...] képződött.” Aki kóstolta már, annak evidens, hogy a gyümölcse rettentően keserű, tehát ez a magyarázat el is fogadható. Díszfaként is előfordul, hiszen illatos virágai, valamint különleges fényű sötétzöld levelei vannak. Szabad állásban sűrű koronájú, jó alakú fáska lesz, amely ajánlott széles körutak, terek, városi parkok kialakításához, valamint a lakóövezetek körül védősávok létesítéséhez is. Megállja a helyét a por-, zaj- és légszennyezés kivédése során. Ellenáll a ma jellemző ipari szennyezésnek és a közlekedésből származó hatásoknak. Jól tűri a sérüléseket, visszavágást, emiatt egyébként bonszajként is közkedvelt. Betegségekkel szemben is viszonylag ellenállóan mondható. A vörösesbarna, közepesen kemény, finomszövetű fája jól csiszolható és felületkezelhető. A korábbi időkben fontos iparcikkek alapanyagául szolgált. A jellegzetes illatáért és ízéért a kumarin nevű anyag a felelős. Ez minden cseresznye- és meggyfélében megtalálható, így a sajmeggyben is, méghozzá minden részében: a termésben, virágában, fájában és a levelében egyaránt. A kumarin az az anyag, ami miatt a nem hétköznapi használatra szánt tárgyaink készítésénél kiemelkedő jelentőségűvé vált ez a fa. Hő vagy akár csak a kézmeleg hatására a faanyag illata intenzívvé válik, decens eleganciát, hangulatot kölcsönözve tulajdonosának. Ez az illat aztán sokáig kíséri a személyt az útján. Ilyen tárgyak többek között a sétatálcá, szalvétagyűrű, karmesterpálca, gyufatartó doboz, kegytárgyak, ékszersdobozok, szelencék, esernyőnyél, levél- és papírvágó kés, gyertyatartó, igényesebb fafaragványok, illetve egyéb asztalos- és esztergályostermékek. Ha ez nem volna elég, a termésből készült pálinka is nagyra becsült

A meggyfából készült tárgyakat leginkább különleges alkalmakkor használták, de a termésből készült párlat is nagyra becsült nedű. (plantsam.com/prunus-mahaleb)

nedű. Külön fogalom az anno Esztergomban a Schrank testvérek által gyártott Meggy-Lelke likőr. Ez az ital a kiváló alapanyagok, a szaktudás, a tapasztalat és az alázattal végzett munka elegyének eszményi eredménye volt. A Meggy-Lelke a 19. század közepén élte virágkorát, kis szerencsével az Unicumhoz hasonló karriert futhatott volna be. Az úri szalonokat belengő édeskés illata világmegváltó tervek szövésére készítette a férfiakat, míg kellemesen lágy zamata mosolyt varázsolt a hölgyek arcára, állítólag a nagyleányok álmodozó tekintetét is csillogóvá fényesítette...

Ipari természetében mérföldkő volt, hogy Bécs közelében, a Baden nevű településnél 1820-ban pipagyár és mellette sajmeggyültetvény létesült. Idővel a gyarapodó szakmai ismeretek lehetővé tették, hogy 70 cm-nél is hosszabb pipaszárat tudtak gyártani, amit aztán már csak segítséggel lehetett meggyűjtani – talán ezek alapján alakult ki a „pipaszárláb” kifejezés. Látva a badeniek sikerét, rövidesen a környéken, immár a közeli Sopron vármegyei Márcfalva, Nagymarton, Pecsényéd községekben is megjelentek kisebb sajmeggyültetvények. Nyilvánvalóan erre figyeltek fel Oltósy Pál is.

A sajmeggyvessző-telepek legnagyobb ellensége a jégverés és a nyúl, tán ezért is volt komoly deszkakerítéssel körülvéve az Oltósy-legendában említett ültetvény. A badeni megyesek már korábban, az első világháborút követő élelmiszerhiánynak estek áldozatul: kivágták, és zöldségtermesztésbe kezdtek a felszabadult területen. Mára az Esztergom környéki telepeknek sincs nyoma, hiszen a kereslet az első világháború végére fokozatosan visszaesett. A 20. század harmincas éveiben még újra kisebb felívelés következett, hogy aztán végül szinte az ismertség peremére kerüljön e nemes faj, ahonnan sajnálatos módon a mai napig nem tért vissza. Szerencsés lenne, ha az erdősz- és faiparos-társadalom a jelenleginél méltóbb helyet találna számára az erdeink és városaink környezetében. Erre mutató pozitív lépés, hogy a sajmeggy 2019-ben az év fája volt. ■

Felhasznált források:

azevfaja.hu/evек-fai/2019/
szegeny-szereny-sajmeggy
(Dr. Kelemen Géza, dr. Tuba Katalin)
hu.wikipedia.org/wiki/Sajmeggy
Esztergom és Vidéke Társadalmi
és Kulturális Folyóirat
1893, 1926, 1935 számai